

ОЗАН. ДИН ВӘ СИЈАСӘТ

70 ил арзинде дунянын бир чох халгларынн чашдыран марксизм-ленинизм јаланы неһајет ийша олунду; социализм неһәријјәси әсаснда гурулмуш дөвләтләр там ийласа уграммыш, коммунизм ујдурмалары пуча чыхмышлар. ССРИ-деки итгисади бәһран артыг она дунја үзәринде һекәмонлуғ сијасәтини давам етдирмеје имкан вермир. С, те"чили, нече дејәрләр, өз ев-ешијинин те"мири иле мәшгул олмамышлар. Бундан өтрү илк нөвбәде инкишаф етмиш капиталист өлкәлеринден муәсир аваданлығ ве технолокија алнмалыдыр. Јакин мә"лумдыр ки, сијаси гаршы-дурма арадан галдырылмаса ве ССРИ-је "е"тибар јаранмаса, капиталист өлкәлери ССРИ-нин күчленмәсине кетириб чыхара билеҷәк бу чүр көмеји кәстәрмәк истәмәзләр.

Буна көре ССРИ Гәрбә барышыға кирмеје мәчбур олмуш-дур. Ајдындыр ки, бәле бир барышығ гаршылығын күзәш-ләр һәтичәсинде баш тута билерди. Илк нөвбәде ССРИ өзүнүн Гәрбә зидд идеолоки кәттирлән ве төблигәтиндән әл чәкди. Башға өлкәләре "синји мубаризә" шуарлары алтында етдији мудахиләни де те"хирә салмалы олду. Бундан сонра гаршыдурағ тәрәфиәр ортамеңгәлли ракет силәһларынн ләғв етмәк ве умумијјәтлә чәбәханаларынн кәјли азалтмағ һәрәриға кәлдиләр. Чох куман ки, бу ве ја дикәр арази үстүнде рәғбәти арадан галдырылмалы өтрү, дунја "дәле малы кими" бөлүнмәшдур. Мәсәлән ССРИ, мәркәзи Америка өлкәлеринден әлини чәкир, АН исе башға мәсәләләрдә она күзәш етмәлидир. (Шағмәләнн сәссиәчә ишғал едилмәси ве Бакынн ишғалина Гәрбин лагәјд мунасибәти бу муләһизәләримизин доғрулуғуну гәсдиғ едир). Гәрб иле ССРИ арасында е"тибарын артмасынн те"мин етмәк, ону тарихи, мәдәни, мә"нәви чәһәтләрлә күчләндирмәк үчүн даһа әсәсди земин христиан динидир.

Сон илләрдә Горбачовун нумајишкәрәнә христиан динини һимәје етмәси онун сијасән-бире мә"мин диндәр сымасы иле дејил, бунунла бирән мөгсәдләр күдмәси иле әләгәдәрдыр. Ахн чәми I ил габағ - "Сиз Аллаһа инанырсызми?" - суалына, Горбачов - "Чох, инанмирам" - деје чаваб вермишди. Христианлығнн Русияда 1000 иллијинин төмтәрағла гејд едилмәсине коммунист һәкумәтимизин һәртәрәфи көмеји онун јени сијаси рәдсләрә кәчмәсиндән кәбәр верир. Анчағ бу дини дәр-чәлтмәк өзми семимијјәтлә башға динләре де шәмил едилirmi?

Биз буну гәтијјән мушаһидә едә билмирик. Әсәсән, бир снра күтләви информәсија васитәләри (мәркәзи радио, телевизија, метбуат) мусәлман динини көздән сәлмәк мөгсәди иле бәјүк "фәалијјәт" кәстәрмишләр. Тәсәдүфи дејил ки, Гәрбин көзүндә өзүнә бәрәәт газан-дырмағ үчүн Горбачов Бакн чинајәтини ислам фундамен-тализинын гаршысынн алнмасы иле изаһ етмишди. Дәмәли - ислама гаршы һәр һансы бир гәддәрлығнн Гәрб-дә јалныз рәғбәтлә гаршыланачағына Горбачов әмиш иди. Бу исе, өз нөвбәсиндә, антиислам руһунун Гәрбдә гло-бал бир ләкил алмасынн кәстәрир. Бәләликлә, мусәлман дининә мәнсуб олмағ иттиһам едилмәк үчүн кифәјәт әсәс тәсаб едилди.

Империја тахтынн бәрпа етмеје чәп итан Горбачовун ССРИ-дә христианлығнн һимәје етмәсинин башға сәбәби дә әр. Бу да өлкәдә мәнчүд олан дини ве мәнәби ијриди-ләрн нәзәрәт алына алыб, ләзиз оланла онлардан муң-

гичә алетн кими өз мөгсәдләри үчүн истифадә етмәкдир. Артыг ајдындыр ки, Аллаһнн христиан вә мусәлман бәлә-ларынна ССРИ-дә ејни көзлә бахылыр. Суал олунур - не үчүн Прибалтика республикалары сәрбәст чохпартија-лы сечкиләри кечирир, Орта Асијада исе сечки әрәфәсин-дә провокәсија тәрәддир, танклар јеридилди, комен-дант сааты е"лан едилди? Бу сечкиләре тәзјиг кәстәр-мәк чәһди дејилми? Русиянын, Украјнанын бир нече бәјүк вилајәтләриндә халғ нумајиш едиб јерли һәкумәти дејишидирир, Бакыда исе һемин һәрәкәт үстүндә халғ күл-лә-боранә тутулур. ССРИ-нин Молдавија-румьнија сәрһәд-динин ачылмасы хәш мәрәм кими, Азәрбајҗан-Иран сәрһәд-динин ачылмасы аз гала чинајәт кими гәләмә верилди.

Әле перестројканын ләп-әввәлиндән там ве ајдын Демократија әвезиндә икибашлы ве јарымчығ демократи-ләшдирмәнин е"лан едилмәси Горбачовун империја арзула-рыннан кәбәр верирди. Әлелхәсуус мусәлманлара демокра-тијадан гәдричәк ве чох еһтијатла истифадә етмәк төв-сије олунур. Онларнн демократијаја һәле һазыр олмама-ларыннан, сәвалларынн артмаларыннан "ағиллы" сәһ-сәтләр едилди. Демократија тәниндән дәрсләри апармағ исе кәһәл ләзиз ве Бакатын кими "мүәллимләре" тапын-рыдыр. (Онларнн дәрсләри әмүрлүк јадда галыр...).

Горбачовун сән президентлик пәстәһалары да онун икмушу сијасәтинин ләбүд давамдыр. С, һем итгиса-дијјәти галдырмағ, һем де ејни замәндә, кәһнә импе-рија мунасибәтләрини сахламағ истәјир. Јакин итгиса-ди ислаһатлар демократик дејишкиләрсиз мүмкүн дејил. Демократијаның исе һәмнја ејни әлчүдә верилмәси им-перијанын әдләк кәтмәсине кетириб чыхарачағдыр.

Ләс Горбачовун бу "гилсимли дәирәдән" чыхыш јолу нәдәдир? Судә бәтән саман, чәпүрдән јанышан кими, Горбачов да Президент үсули-идарәсине әл атышдыр. Анчағ онун президентлији әдирдән сәваји һәр бир чиз-киси иле әсил монархијаја (һакими-мүләғлије) охша-јыр. Дәмәли, үмүмәлкә мигјасынн демократик ганунлар е"лан едиб, Горбачов истәдији јәрләрдә ве чох куман ки, илк нөвбәдә мусәлман республикаларында онларнн ичрасына әркәл тәрәдә билеҷәндир.

ССРИ-дә ајрнсечкилик сијасәтинин дини кәркәм әл-масы хусусилә гәһлүкәлидир. Ахн онилликләр әрзиндә диндән зоракылнгла узағлашдырылмыш бу адамлар иди-јәнидән динә гајыдарағ чох һәссас олмушлар. Буна көрә дә өзләринин диндән узағлашмасында онлар күнәһ-кари кәнарда ахтармаға мејл кәстәрирләр.

Үмүмијјәтлә, дини гәзәт, курһал ве китабларнн олма-јан, дәмәли дини мәдәнијјәти чох ашығ салы бир өлкәдә, һәр чүр дини гаршыгејма бәриг чәлләјинә ед-вурмағ кими бир шејди. Бәле бир шәрәитдә христиан вә мусәлман динләри һағда һәгигәти бәлмәк чох һәмәд-дир. һәгигәт исе ондан ибарәтдир ки, һем христианлығ, һем де"тәхминән 600 ил ондан сонра верилән ислам дини - ејни Аллаһ тәрәфиндән кәндәрилди.

Тәврәтдә (Даблијин) исе һәјғәмбәр тәгәсәләригә сәзә верир ки, ондан сонра әдләк ишәдиләр Тәсәллә-верими кәндәрәчәк. (Дини тәрәфиндән јалыннан Ичәк (Дәһшәт-лије) IC/1) Бу ил чәттилдә вә шәһәтләдә вә зәһ-түтүмүдү. Ве ола билердики ки, Ислам кими дини һәјғәм-бәр шәһәтләдә кәлидилә исе кәһәләдә Тәврәтн бә-

Мартнн 10-да кәчкә шәһәринин "Үмид" аналар шурасының конфрансы кечирилмишдир. Конфрансда шу-рачнн иши һағғында һесабат динләнилди. Демәк лә-зымдыр ки, "Үмид" аналар шурасының фәалијјәт про-грамы чох јахшы те"сир бағчылајыр, анчағ һемин програмнн һәјјәтә кечирилмәси кәјли проблемләрлә үзләшир.

Конфрансдакн бир чох чыхыш едәнләр буну әкс етмәклә, ејни вахтда (һејф ки) проблемләри јенә инзибати үсулларла һәлл етмеје мејл кәстәрирди-ләр. (Һәтта мөтләбдән узағ бә"зи чыхышлар мәркә-зи телевизијанын "Сағламлығ" програмны хатыр-ладырды).

Јери кәлмишкән демәк ләзымдыр ки, конфрансда иштирак едән шәһәр партија комитәсинин нумајән-дәси шураја ве"д етмишдир ки, һәр чүр көмәклик етмеје һазырдыр. Бизә елә кәлир ки, Шура өз ишин-дә не гәдәр мүстәгил олса, иш о гәдәр јахшы кә-дәр. Ве ким билир, бәлкә бу һимәје етмә Шураннн сијаси потенсиалынн өз гајәләри үчүн истифадә ет-мәк чәһдидир?

Ғадыларымызн бу дөвүлмәз вәзијјәтә 70 ил әрзиндә партијаның етдији "көмәк" салмајыбыз?

Конфрансда кәчкә АХЧ нумајәндәләри де иштирак етмишләр.

Шурадакы сағлам гүввәләрин сәји һәтичәсиндә конфранс әввәлчәдән тәртиб олунмуш сәнаридән (бу һисс олунурду) гыраға чыхды. Ве онун гәбул етдији мурачәиәтләр һәгигәтән үмидверичи олду.

кәчкә шәһәр "Үмид" аналар Шурасының мурачәиәти:

1. Бакн фәчәси һәтичәсиндә ганунсуз тутулан бүтүн сијаси мәнбуслар һәбсдән азад олунсунлар.
2. Бакыда фәвгәл"адә вәзијјәт кәтүрүлсүн.

кәчкә шәһәрләр бағн салынмишдыр.

АХЧ-нин кәчкә шә"бәсинн Азәрбајҗан Ёлми Тәдғигат мәркәзләшдирмә институтунун дајағ дәстәси шәһәр Ич-рајјә комитәсине мурачәт едәрәк Шәһилләрнн хәтирә-сини әбәдиләшдирмәк мөгсәдилә мејлә сағларыннн салы-масынн тәклиф етмишдир. (Бу тәклиф бәрәдә "Бәтән" гәзәтирин 8(9)N-синдә кәбәр верилмишди). Тәклиф Кәһә рәјон Ичрајјә комитәси тәрәфиндән бәјәнилмиш, сәвәтәлә сәвәт иһазгајырма заводу јанында, мебел фабрикасинн тәрәфиндә бир һектәрә гәдәр јер ајрн-лашдыр. Институтун әмәкдәшләри саһәни дашлардан те-мизләмиш, рәјон ичрајјә комитәсинин комәклији иле саһәје торпағ кәтирмиш, планлашдырма ишләри апармиш-ләр. Институт әмәкдәшләри өз шуллари иле ики јүздән артығ мејлә ағачи алыш вә саһәдә әкмишләр. Бәләликлә институт коллектив тәклиф ирәли сүрмәклә кифәјәт-ләнмиш, бәләвәсәтә өзү шәһидләр бағынн салдыдыр. Биз әрзу едәрдики ки, шәһәрмизин бүтүн мүсәлмәнләрн-дәки АХЧ-нин дајағ дәстәләри әлми иттиләрин бу көзәл тәләбүсләре гәшулајдылар.

Мартнн 14-дә ве 10-дә Москвда кәчкә шәһәрләр сәрнишиләр Москвда Аерофлотн тәһвил һәрумиш јүк-ләрини сәбирсәликлә көзлә јәрдиләр. Кими ата-арасы-ны, кими арвад-ушанына, го.ум-гошлусуна алдын сәв-гит ве һәдијјәләри нечә тәғдим едәчәјини көзләринн гәбәгынн кәтириб сәвинирдиләр...

Јакин тәһвил верилмиш јүкләри ялмығ һәмнја мүјәс-сәр олмамышдыр. Сағ-сәләмәт кәчкәје кәлиб чәтир сәрнишиләре билдирилмишдир ки, онларнн јүкү тәјјә-рәје сәғмамышды. Чүнки тәјјәрәје әввәлчәдән башға-ларн үчүн нөзәрдә тутулмуш јүк доғдурулдуғундан сәрнишиләрнн јүкү јәрдә галмишдыр.

(Бу "башғаларынн" ким олдуғуну сиз өзүнүз јәгын ки, анылајрсыз).

Бурада ики суал јараныр: Биринчи. Тәјјәрәнин Аерофлота мәхсус олдуғуну ве илк нөвбәдә билет алмыш сәрнишиләре гулдуғ етмәси-ни нөзәрә алсағ, Аерофлотун өзбашыналығн не иле изаһ олунур?

Икинчи. Тутағ ки, кәчкәлиләр сабаһн күн кәлиб өз јүкләрини аларлар. Бәс Газаха, Кәлбәчәрә, Агдама ве сәирә узағ рәјонлара јоллананлар не етсинләр. Бир сутка да кәчкәдәми гәлсынлар, јохса јол әлч-сүнләр?

Кәрсән Москваја сәссијаја ве гурултајлара кәчкәдән тәјјәрә иле үчән ССРИ Али советиннн де-путатларн бу бәрәдә не дүшүнүрләр?!

БИР ДАҢА ЕКСТРЕМИСТЛӘР БАРӘДӘ

Күрчүстәндән әлмәни мә"думата көрә милләтләриң өзүнү дәрк етмәсиндән мә"јус олмуш Ленин Зугдиди, Кутаиси, Рустави ве Самтредиа шәһәрләригн тәрн әт-мишдир.

Тбилисинин мәркәзиндәки Ленин исе ултәмәтиз шә-киллә билдирмишдир ки, мартнн 23-нәдә күрчүстәнн милли өзүнү дәркә дајанмаса, Тбилисини де тәрн әл-чәк ("сағ әли" Азәрбајҗанын башына).

Тәј Түрмән көрүдәки сәрһәдчиләримиз иста-мә мөһкәм гәрусуллар.

Алдыңчыма мә"думата көрә, һем с. тајлы, һем бу тајлы Азәрбајҗанда әләмәтләр һадисә оаш вермишдир. Чәпүбулу бир бәј Аразн кәчәрәк, Нахчываның шәрур рәјонунда бир кәзәли кәрүб, сәниб, әвләриб вәте-нинә апармишдир. (Мә"дум сәбәбдән биз не кәдир, не де хәшбәхт чаварларнн адыни билдирә билмирик).

Тәдәмләри уғурлу олсун. P.S. Кәрсән мәркәзи мөгсәтн бу һәв"екстремизм" бәрәдә не дүшүнүр.

* Артыг Крушон јихидыгдин бир пј сонра чеврилише икинчи ролларда иштирак едег Федор Кулаков паж- тахта, мәркәзи Комитәје гәјтәрилди. Бурада о, мәркәзи комитенин көнд тәсәвүрүти шә"бәсине башчылыг едирди.

14 иллән сонра һәмин јолу онун јетәрмәси Горбачов тәкрәр едәчәк.

4 иллик Ставропол "сүркүлүјүнүн" онун дәвләт карјерәсине вурдугу агыу зијанин Кулаков беләчә дү- зәлтди ве өз ислаһатчи мәслиһәтчи тәзәләје бил- ди. Бурада ону бәјүк угурлар, һакимијјетә јакынлыг ве пәчили әлүм көзләјиди.

Пәдәлик исе пажтахта Михаил Горбачовун әјәләт карјерәсинин башкычәлдичи јүксәлишине көмәк едә биләчәк һәкми патрону заһир олду. 1970-чи илдә,

39 јашында Горбачов әрәзлечә Австрија гәдәр олан Ставропол әлкәсинин там һәкми саһибә олду. Јакин ССРИ мигјасында кәтүрдүкдә бу, чох да бәјүк дәјилди - о, јәлнә 181 әјә- ләт партија катибидән бири иди. Горбачовун не вахтса

Москвада рәһбәр везгәдә олмаг аман сифра бәрәбәр иди - хусусилә нәзәрә алсаг ки, чәми бир нәчә ил әввәл Ставрополда Москваја Кулаков кәлмишдир, ве артыг о вахт бурада онун ајры бир "јердиси" - ставрополду Андропов илдејиди. Ставрополун Нарзан суларынн Кремлин столуна дашыјан Горбачовун һеч аглына да кәлмәзди ки, не вахтса онун өзү де бу стол архасында отурачәг, ахырда исе һәтта сәдрлик дечәкдир.

Јәри кәлмишкәк дәјер ки, бу диярнн партија рәһ- бәрләринин сийәси капиталы һеч дә зәккин гәра тор- паг ве бу торпагын мәнсулларн јох, мәнз Ставропо- лун минерал булагларн иди.

Әлкәнин әсәс курорт зонасы - 12 газ минерал су мәнбәләри Ставрополда јерләшир. мәнз суларн һеса- бына бу јерләрдә үмумиттијаг курортлар тикилмишләр. Бурада палчыг ве су муалачесинин мүтәрәгги үсулла- ры тәдбиг едилләр. Исти јәјв ве јумшаг гуру гыш олан бу зәккин рајонда сыван совет адына мүүсәвәр мајајан һәкумәт муалачәханаларн ве јәјлагларн јер- ләшир. Бурада Кремл рәһбәрләри, назирләр, ири шәһәр- ләрин партија "боссларн", мәркәзи гәзәтләрин редак- торларн, кәнераллар өз һәјәт јодлашларн ве умалларн илә динчәлир, муалачә олунур, ванна гәбул едилләр - бир сөзлә, гәдим рус әдетилә "сулар" тәширә бујурурлар.

Әлкәнин партија губернатору Горбачов ән муһум гонагларн гарнилајыр, истираһәт јеринчәләк муһабјәт едилр, һәрден бир јәчләричә кәдиб јолухур, һәр шә- јиян јериндә олуб-олмадыгынн јохлајыр - өзүнү гонаг- пәрвәр әв саһиб ки ми апарыр ве тәдричән әлкәнин баш рәһбәрләри илә даһа јакын мунасибәт јарадирди. Бу һеч дә онларла Москвада 200-дән артыг вилајәт рәһбәрләринин јыгылдыгы МК ичләсләриндәкн көрүшләр- рә бәһзәмир - елә ичләсләрдә Горбачов һисбәтән ча- ванлыгдан башга сымасыз әјәләт кугләсиндән һеч не илә сечилә билмәзди.

Јури Владимирович Андропов хәстә бәјрәкдәрини муалачә етмәк үчүн јүксәк партија олигасына мөхсус

муалачәханалардан бирине - "Красно-камни"је тәз- тәз кәлирди. Белкә дә о, догма јерләр үчүн дәрх- личиригдн кәлирди - ДТК-нин кәлечәк шәги ве парти- јанын баш кәгиби Нагутский стансијасында анадир олмушду.

Андропов "Красно-камни"дә сикит истәтчәдә јаша- јыр, муһтәзәм олараг Москвадан кәләр ДТК әмәлдә- ләриндән башга һеч кимлә көрүшүб дәршмирдн. Сәр- лиләрден Андропов истисна олараг янчәг Горбачову гәбул едилди - Андроповун муһабјәчиләри онун ма- шиннын мәнәсиз ичәри бурхирдилләр.

Дәкин тәзликдә "Красно-камни"дәки тәһна јәјлаг платодалры чевриллр. Бурадан Андропов ахырда ону әлкәнин Али һакимијјәтигә кәтириб чыхарчәг корруп- сијаја гарын өз гәти јүрүшүгә башлајыр. Ве бу, онун

кәнч досту ве һәмјерлиси Горбачовун мәсләһәти илә баш верилр.

Ме"дум олдугу кими, Совет Иттифакнын гоншу әјәләтләри өз араларында игтисади, мәшәт ве мөдә- нијкәстәрчиләр үзрә јарына

кирилләр. Бу чәкишмә варланма, һәсәд ве јаланын "буржуа" руһуну кизләтмәк үчүн социализм јарыш адландырылды. Әслиндә исе "социализм јарыш" мәнз бу кәјфијјәтләри илә мүәјјән едиллр. Чүнки јерли рәһбәрләрин мукафат ве јүксәлиши мәнз јарышын нәтичәләриндән асылдыр.

Михаил Горбачовун Ставропол әлкәси ве Серкеј Медуновун Краснодар әлкәси арасындакн јарыш да мүстәсналыг тәшкил етирди.

Бу јарышда Горбачова әввәлчәдән мәғлуб ролу һазырланмышды. Јалнәз она кәрә јох ки, Краснодар әлкәсинин торпагларн Ставропол торпагларыннан мән- суллар иди. Илк нәвбәдә она кәрә ки, Медунов Бреж- невин кәһнә досту олдугундан, ондан башга һеч кимә һесабаб вермирди. Јохланыш заманы өз кәстәрчилә- рини чәкинмәдән нәчә истәсә, елә дә сахталашдыра бил- ләрди. Ме"думдур ки, Брежнев өз достларынн инчит- мәјә гојмурду. О, буну достлуг кодексинин позулма- сы, дуз-чәрәјин итирилмәси һесаб едилди. Бу, һима- јәчилик, протексија ве достларынн везифәдә јүк- сәдилмәси системи онун һакимијјәтинин әсәс меха- низми иди. Андропов ДТК сәдри постунда Медунов васитәси илә Брежневин ајагынын алтынн газымага башламаздан әввәл бу механизми етрафлы әјрәтмишди.

Андроповун әлиндә мәнз Медунов һагда русвәјичи сәнәдләр (досјә) вар иди - Бурада Михаил Горба- човун кәмәклији дә олмушду. Горбачов өз јүксәк гонагн гаршысында бу чүр хидмәт кәстәрмәклә, әјни заманда өз гоншусу илә кәһнә һагг-һесабынн чүр- дүрдү.

Андропов Горбачовун кәмәклији илә мүәјјән ет- мишди ки, Краснодар әлкәсиндә, хусусилә Гәра дән- низин курорт шәһәри олан Сочидә, партија ве дәв- ләт апаратында коррупсија ве рүшвәтхорлуг ресми статус алмышды. Машын, әв алмаг, везифәјә гојул- маг, һәтта мәнманханада бир кәчәлик јер алмаг үчүн дә рүшвәт гәләб олунурду. Ајры һеч не кәмәк етирди.

ГОРБАЧОВ: ЗИРВӘЈӘ ДОГРУ В.СОЛОВЈОВ Э.КЛЕПИКОВА

НОВРУЗ БӘНСИ

Бисмилләһи-р-рәһмани-р-рәһим. Әлһәмду лилләһи рәббид-ә-әләмин. Ве сәлләллаһу әлә сәјјидина Мөһәммедин ве Алиһи Таһирин.

Әвәз мүсәлман гардашлар ве бачылар, Азәрбајчан халгы та гәдим заманлардан индијә гәдәр бир сира дини ве милли бәјрамларн кечирмишдир ве иншаллаһ кечирчәкдир.

Халгымнын дикәр дини ве милли, мөдәни әдетләри кими, Новруз бәјрамн да тә"гибләрә ве гадаганлара ме"руз галыб. Буна кәрә дә чохумуз бу бәјрам бәрәдә ја һеч не билмирик, ја да јалнәз үмуми тәсәвүрә маликик. Буна кәрә бу бәјрамн адыннын һансы ме"на дашымасындан башлајаг.

"Ноу" кәлмәси фәрс дилиндә "јени" ве "гәзә" дәмәкдир, "руз" кәлмәси исе "күн" ме"насында иш- ләдиллр. Новруз бәјрамнын не вахтдан бәри мөвчуд олмасы бәрәдә чохлу мулаһизәләр вардыр. Бә"зиләри илднә әдибләр ки, Новруз бәјрамн милли бәјрамдыр. Бә"зиләри исе белә фикирдә олублар ки, Новруз бәјрамн савир дини бәјрамлар кими (мөсәлән, фитр, гурбан, мөвлуд ве с.) бир дини бәјрамдыр.

Рәвәјәтчиләрин ве "Чәннәтулхулуд" китабын верди- ји хәбәрә кәрә, бир халг, ел бәјрамн кими Новруз илк дәфә Кејан сүләләсиндән олан Чәмшид шаһ гәрә- фандән ресми е"лан едилмишдир. Илкин орта еср тарихчиләриндән олан Әбу Чәфәр Мүһәммедин ибн Чәрир Тәбәри өзүнүн "Тарихулрусул вел Мулук" адлы әсәриндә (Истамбул нәшри, 1-чи чилд 84-чү сәһифә) Чәмшид шаһдан белә ме"думат верилр:

- Чәмшид шаһ Тәһмурасн оғлудур, Тәһмурас исе һу- шәркин оғлудур, Пушәнк исе Кејумерсин оғлудур, Ке- јумерс исе һәзрәти Адам (Аләһиәннәбијјина ве еләј- һисәләм) әвладларынандыр.

Дәмәли Новруз бәјрамнын тарихи кәкләри чох гә- дим заманларә кәдиб чыхыр, ве бу гәдимлик һәзрәти Мөһәммедин (саллаләһу әләјһи ве Алиһи) зүһрундан әввәлләрә кәдиб чыхдыгы үчүн, бә"зи шәхсләр онун дин илә һеч бир әлағәси олмадыгынн сөјләмәјә вадар олублар.

Амма бунула бәрәбәр диндар мүсәлманларын бу бәјрамн дини бәјрам кими һесаб етмәләринә дә мүәј- јән әсасларн вардыр. Новруз күнүнүн әмәл ве фәзи- ләти хүбүсундә ме"тәбәр сәнәддә ("Бәһару Әнвар китабы") ибн Хәјнис ки, Имам Чәфәри-Садигин (ә.с.) јакын саһабәләриндән иди - белә бир хәбәр верилр ки, "Новруз бәјрамнын күнү Имами Чәфәри-Садиг (ә.с.) јанына кәтмишдир".

Имам мәнән суал етди:

- Еј Мүәлли, сән бу күнү күн бәрәдә не билирсән? Мән чаваба дедим:

- Сәнә гурбан олум, бу күн бир күндүр ки, әчәмләр (гәјри әрәбләр) бу күнү чох әзәмәтли ве әһтирамлы һесаб едилләр ве букунку күнә тәзим едилләр. Бу күнү күндә бир-биринә рәнкарәни тәһфәләр ве һәдиј- јәләр кәндәрилләр.

Һәзрәт бујурду:

- Анд олсун Ке"бә әвинин саһибә ә ки, бу тә"зим ве пәрәстиш дәјил, фәгәт гәдим бир адисәни јад еләмәк- дир. Инди мән сәнә бәјан едәрәм.

Еј Мүәлли, һәгигәтән Новруз күнү бир күндүр ки,

Аллаһ Таала һәмин күндә өз бәндәләринин руһу илә әһд ве пәјман етди ки, онун вәһдәтинә пәрәстиш ет- синләр. Она шәряк гәрар вермәсийләр. Она, онун пәј- гәмбәрләринә ве пәјгәмбәрләрин вәсиләринә (сонра кәләнләрә) иман кәтирсинләр. Ве бу күн һәмән күндүр ки, күнәш өз нуруну илк дәфә бу күндә сачыб. Нурду сулар торпага тәкүлмәји илә јердә ағачлар, шүкүфә- ләр ве күлләр хәлг, олуб. һәмин бу күндә һәзрәт Нуһ (ә.с.) кәйси туфандан ничат тапыб Чуди дагы үзәрин- дә гәрар тутуб ве бу күн фәрс ве әчәмдә илин әввәл- ки күнү һесаб олунур. Бу сәбәбдән дә һәмин халглар арасында әдет олуб Новруз күнү бир-биринин үзәринә су атарлар. Ве һәминки күндә гүсл едәрләр. Новруз күнүндә илк дәфә һәзрәт Чәбраили-әмин, һәзрәти Рәсули Әкрәм Мөһәммедин (сәлләллаһу әләјһи ве алиһи ве сәлләм) үзәриндә вәһј илә назил олмушдур. Јә"ни Новруз күнү илә мөб"әс күнү (пәјгәмбәрлик верилмәси күнү) рәчәб ајынын 27-си бир-бири илә мувафигдир.

Даһа сонра Имам Садиг (ә.с.) бујурду:

- Бу күн һәмин күндүр ки, Пәјгәмбәр (с.ә.с.) һич- рәтин 8-чи илиндә Мөккәни фәтһ етди ве бүтпәрәстләр- ин ситәјиш етдији бүтләри хәрәб етирди. Бу күн һәмин күндүр ки, һәзрәт Әли (ә.с.) Мөснәви хилафәтә наил олду. Ве бу күн һәмин күндүр ки, Нәһрәван хә- ричиләри илә муһарибәдә һәзрәт Әлинин сәркәрдәлији илә Ислам гөшүнү гәләбә чалды. Бу күн һәмин күндүр ки, 12-чи имам бу күндә зүһур едәчәкдир. Новруз күнү бир күндүр ки, фәрәч күнүнүн интизарындан биз һәмин күндә иншаллаһ гуртарачагыг. Еј Мүәлли, һәмин күнүн әһтирамнын фәрсләр ве әчәмләр (јә"ни түркләр) һифз еләјиб сахлајырлар. Амма сиз әрәбләр Новруз күнүнүн әһтирамнын зај етмисиниз.

(Догрудан да, баһарнн кәлиши, дәмәк олар ки, шәрг халгларыннн чоху тәрәфиндән тәнтәнә илә ел бәјрамн шәклиндә гәјд олунур. Амма һеч бир халгда Азәрбајчан түркләри ве фәрс дили халгларда олду- гу кими тәнтәнәли гәјд олунур).

Ве нәһәјәт, һәзрәт Садиг (ә.с.) Мүәлли ибн Хә- ятсә белә бујурду:

- Елә ки, Новруз күнү олду, гүсл елә (јә"ни јујун) Дибасларыннн тәзәсини ве јакынсынын кәјин ве етирли мәддәләрин ән јакынсы илә етирлән ве һәминки күндә күнорта намазны гәдәр оруд ол. Күнорта намазындан сонра ифтар ет (јә"ни орудуну поз, јә) ве дәрр рук"әт Новруза мөхсус олан бәјрам намазынн гыл, 2 салам ет ве һәмин күндә бу дуаны 366 дәфә охумаг мүстәһәбдир (јә"ни савабдыр):

Бисмилләһиррәһманиррәһим

Ја мүгәллибәд гулуби вәл-әбсар.
Ја мүдәббирәлләјли вәл-нәһар.
Ја муһаввиләл һавли вәл-әһвал.
Һаввил һалһана или әһсәнилһал.

(Еј гәлбләри ве көзләри ачан аллаһ,
Еј кәчәни ве күндүзү хәлг еләјән аллаһ,
Еј инсанларнн һалынн јакын еләјән аллаһ,
Бизим һалымыз да јакын елә.)